

Т. В. Мелкумова

**Державний вищий навчальний заклад «Криворізький національний
університет» (Україна), кафедра інженерної педагогіки
та мовної підготовки**

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ

В статье рассматриваются языковые особенности текстов публицистического функционального стиля речи. Анализируются характерные для публицистических текстов единицы морфологического, лексико-фразеологического и синтаксического языковых уровней. Подчеркивается, что в связи с активизацией общественно-политической жизни изучение публицистической речи является перспективным направлением современного языкознания.

The article deals with the linguistic features of the texts of the journalistic functional style of speech. The units of morphological, lexical-phraseological and syntactic linguistic levels characteristic for journalistic texts are analyzed. It is emphasized that in connection with the activation of public and political life, the study of public speech is a promising direction of modern linguistics.

Ключевые слова: публицистический стиль, морфологический уровень языка, лексические единицы, фразеологизмы, синтаксические конструкции.

Key words: journalistic style, morphological level of language, lexical units, phraseological units, syntactic constructions.

Публіцистичне мовлення – явище багатогранне, цікаве внутрішнім конфліктом, наявністю суперечностей у межах одного й того самого тексту:

поєднання логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням [3, с. 109], чергування експресивних та інформативних уривків, експресії та стандартів (О. Мінкова, Н. Потелло, М. Феллер, С. Шевчук, Н. Шкуратяна). У публіцистичних текстах дослідники, зокрема О. Пономарів, зауважують широкий вияв авторської індивідуальності, присутність автора; оповідач є проявом реальної особистості, на противагу, наприклад, відокремленості мовленнєвих масок оповідачів (різних людей, тварин, предметів) від реальних авторів у художніх текстах. Суб'єкт публіцистичного мовлення, що збігається з його виробником, – це завжди представник певної соціальної групи, який прямо, упереджено, емоційно висловлює свої погляди та переконання, стверджує Г. Солганик. Позиція автора публіцистичного тексту – це соціально-оцінне ставлення до фактів, явищ, подій, підпорядкування всіх мовних засобів головній комунікативній настанові.

Дослідження типологічних ознак медіа-дискурсу посідає в сучасному мовознавстві важливе місце, оскільки у сфері масової комунікації якнайповніше проявляється літературна мова, і саме в медіа-дискурсі можна простежити основні процеси розвитку живої національної мови (Я. Конопацька). На думку науковців, публіцистичні тексти містять риси художнього, офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів, тому виконують широкий спектр мовних функцій. Приділяється увага зв'язку мовних функцій із лінгвістичними особливостями публіцистики. Широкий діапазон мовних характеристик ставить питання про стійкість функційних стилів, їхні можливості та межі. Вибір мовних одиниць і спосіб їх поєднання зумовлений своєрідністю комунікативної мети вислову [2, с. 60]. Тому перспективним напрямком сучасного наукового пошуку є вивчення мовних характеристик функційних стилів. Метою нашої розвідки є опис мовних особливостей публіцистичних текстів.

До морфологічних ознак публіцистичних текстів лінгвісти Ю. Арешенков [1, с. 12], І. Мамчур, М. Плющ зараховують дієслова наказового способу, дієслова в теперішньому часі, форми І особи однини дієслів і займенників, іменники здебільшого у формі однини, модальні слова й частки. Як виявили Д. Баранник, І. Білодід, В. Ващенко, рідко використовуються дієслівні форми майбутнього часу.

Інформаційне мовлення на морфологічному рівні має такі особливості: різні морфологічні форми для створення часового плану теперішнього часу; дієслова зі значенням теперішнього репортажу; використання прямого імперативу; активне функціонування форм персональності, особливо в коментарному підстилі, за спостереженнями В. Нагіної. Мовознавці, зокрема І. Арнольд, неодноразово наголошують на тому, що загальні мовні риси змінюються залежно від жанру, письмового чи усного різновиду мовлення та ситуації спілкування.

Узаємодія головних функцій – впливу й інформування – надає публіцистичним текстам мовної специфіки: інформативна функція визначає склад нейтрального прошарку словника публіцистичних текстів, зумовлює використання стандартів; функція впливу відповідальна за наявність і формування оцінної лексики [6, с. 312–313].

Лексичний рівень текстів публіцистичного стилю логічно наповнений здебільшого загальновідомими словами та словосполученнями, зазначає П. Дудик. Також у публіцистичних текстах мовознавці засвідчують концентрацію суспільно-політичної лексики, використання економічної, юридичної, культурно-освітньої, у певних межах – філософської, технічної, сільськогосподарської, спортивної лексики; при цьому добір кожної з груп лексики визначається тематикою публіцистичного висловлювання, наголошують Г. Волкотруб, П. Дудик [2, с. 87], М. Жовтобрюх, Б. Кулик, В. Лобода, Л. Марченко, А. Медушевський, В. Плющ, М. Плющ. Функціонують також рідковживані лексеми – від спеціальних термінів до діалектних слів. Лінгвісти підкреслюють частотність використання оцінних, експресивно забарвлених слів і зворотів [3, с. 111-115; 6, с. 313]. Зображальні засоби – епітети, метафори, метонімії – співіснують із журналістськими штампами та стандартами, з'ясували Н. Бабич, Д. Баранник, І. Білодід, В. Ващенко, Г. Волкотруб, І. Дацюк, М. Доленко, П. Дудик [2, с. 87], А. Кващук, М. Плющ. Спостереження деяких мовознавців (С. Ермоленко, Н. Озерова, І. Синиця) щодо активності іншомовних запозичень не збігаються з висновками інших лінгвістів – Н. Бабич, П. Дудика [2, с. 87] – про помірковане використання слів іншомовного походження.

У мовознавчих джерелах зафіксовані провідні особливості лексичного складу інформаційних текстів: суспільно-політична термінологія, професіоналізми, зокрема промислова, технічна й сільськогосподарська лексика; іншомовна лексика, інтернаціоналізми, переносне вживання слів, газетизми, неологізми. Характерними для інформаційного мовлення є такі риси: чисельність абстрактних слів при конкретній інформації; синонімія; значна кількість власних імен – топонімів, антропонімів, назв закладів і організацій; великий відсоток числівників і загалом слів, які належать до лексико-граматичного поля множини, дат; оцінна лексика (І. Арнольд, П. Дудик, В. Зайцева, Н. Озерова, І. Онищенко, В. Русанівський, Ю. Шашкін).

Публіцистичне мовлення характеризується широким використанням фразеологічних зворотів, зокрема суспільно-політичних і емоційно-оцінних. Спостерігається введення до текстів публіцистичного стилю прислів'їв і приказок. Найбільшу кількість фразеологізмів Г. Волкотруб, І. Дацюк, М. Доленко, П. Дудик, А. Кващук, М. Плющ виявили в жанрах художньо-публіцистичного підстилю. Ю. Шашкін характеризує фразеологічний рівень інформаційного мовлення як помітно розвинений.

Сьогодні мовознавці говорять про функційно-стилістичну диференціацію не лише лексичних одиниць, а й синтаксичних [5, с. 16], приділяють значну увагу дослідженню синтаксичного рівня функційних стилів. «Нелітературно сконструйовані форми речень будь-якої структури, крім поодиноких, стилістично вмотивованих випадків, практично не допускаються» [2, с. 88]. Синтаксис публіцистичного мовлення надзвичайно виразний. Його провідною ознакою є широке вживання стилістичних фігур. У текстах використовуються анафора, антитеза, градація, інверсія, паралелізм, парцеляція, повтори, порівняння, риторичні запитання тощо. Часто вживані в публіцистиці питальні, спонукальні, окличні речення; еліптичні конструкції; прості речення з однорідними членами, зворотами; безсполучникові складні речення, речення ускладненої будови. Особливістю публіцистичних текстів є введення до них звертань [3, с. 113–114] – цю ознаку виявили й лінгвісти Д. Баранник, І. Білодід, В. Ващенко, Г. Волкотруб, М. Жовтобрюх, Н. Коноплєнко, Б. Кулик, М. Плющ, В. Токар. Узагалі, зазначає П. Дудик, «у мові немає таких слів, словосполучень, структур речення, яких не можна було б використати залежно від комунікативної потреби в публіцистичному стилі, тому публіцистичне мовлення вважається всеосязним» [2, с. 86].

До ознак текстів інформаційного різновиду на синтаксичному рівні лінгвістами віднесені конструкції розмовного синтаксису, парцеляція, номінативні структури, чітка побудова складних речень, переважне використання простих речень, розвинена система передачі чужого мовлення (І. Арнольд, Н. Романець, Ю. Шашкін). Характерною є тенденція до активного використання усталених структур на позначення часу описуваної події, факту (Ю. Арешенков).

Отже, аналіз досліджень мовних особливостей публіцистичних текстів виявив характерні риси стилю на морфологічному, лексико-фразеологічному та синтаксичному рівнях. Безсумнівним є широке використання в публіцистиці стилістичних засобів. У зв'язку з активізацією суспільно-політичного життя вивчення публіцистичного функційного різновиду мови є перспективним, з'ясування мовних характеристик традиційних і відносно нових (рекламних і мережевих) жанрів публіцистики є актуальною проблемою сучасної лінгвістики.

Література

1. Арешенков, Ю. О. Темпорально-локативна характеристика повідомлення як стильова ознака інформаційного тексту / Ю. О. Арешенков // На ниві української філології : зб. наук. праць, присв. 80-річчю проф. Д. Х. Баранника. – Дніпропетровськ : Пороги, 2003. – С. 36–41.

2. Дудик, П. С. Стилістика української мови : навч. посіб. [для студентів вищих навч. закладів] / П. С. Дудик. – Київ : Академія, 2005. – 368 с. – (Альма-матер)

3. Кожин, А. Н. Функциональные типы русской речи : учеб. пособие [для филол. спец. ун-тов] / А. Н. Кожин, О. А. Крылова, В. В. Одинцов. – М. : Высшая школа, 1982. – 223 с.

4. Мелкумова, Т. В. Комунікативно-прагматичні функції виражальних засобів синтаксису (на матеріалі інформаційних та публіцистичних текстів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Т. В. Мелкумова ; Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 232 с.

5. Пещак, М. М. Комунікативний синтаксис / М. М. Пещак. – Київ : Довіра, 2000. – 150 с.

6. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / гл. ред. М. Н. Кожина. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 696 с.